

Foto: Raaf Blanker

Uit de schaduw

RENATE MEIJER

Kunsthistoricus Anne-Linde Ruiter deed met steun van de Vereniging Rembrandt (mede dankzij haar Ekkart Fonds) onderzoek voor *De onzichtbare hand. Het aandeel van vijf vrouwelijke schenkers aan Museum Boijmans Van Beuningen*. De resultaten van het project verschijnen in *Boijmans Studies*. In 2027 opent in het depot van het museum een tentoonstelling over vrouwelijke schenkers.

Lilith
(De verleidende Lilith)
Ethel Walker
ca. 1920. Olieverf op doek, 132 x 182 cm
MUSEUM BOIJMANS VAN BEUNINGEN, ROTTERDAM

Bruikleen Stichting Museum Boijmans Van Beuningen. Schenking L. de Graaff-Bachiene

Voor Museum Boijmans Van Beuningen deed Anne-Linde Ruiter onderzoek naar vrouwelijke schenkers. Als zij honderduit vertelt over haar vijf hoofdpersonen noemt zij hen steevast bij hun volledige namen. ‘Ik doe dat heel bewust. Deze vrouwen hadden een identiteit los van hun vader of echtgenoot. Dat is ook mijn doel, om deze vrouwen uit de schaduw te halen.’

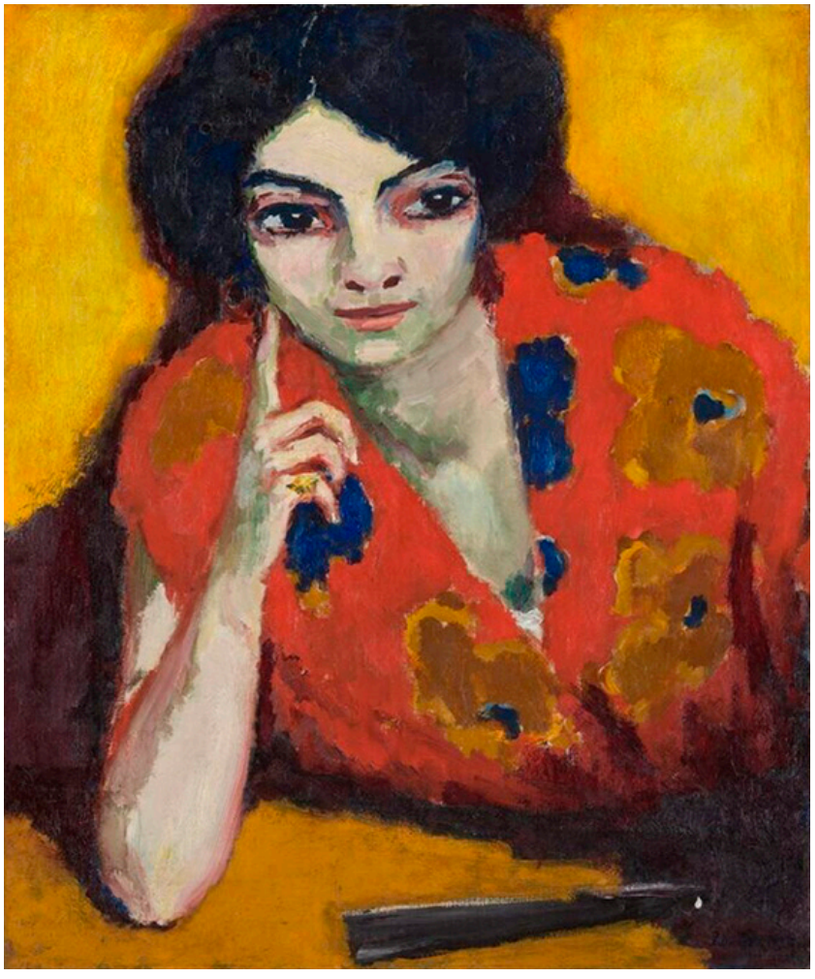
Is het moeilijk(er) om onderzoek te doen naar vrouwen?

‘Het is lastig te onderscheiden wat zij zelf hebben gedaan en wat toe te schrijven valt aan de mannen in hun leven. Getrouwde vrouwen waren tot 1957 handelingsonbekwaam en zijn daardoor goeddeels onzichtbaar in de archieven.

Tijdens mijn studie maakte ik al kennis met vrouwen in de kunstgeschiedenis, en kon ik voor het platform De Andere Helft onderzoek doen naar de verzamelaar Margaretha Cornelia Boellaard. Toen Boijmans later iemand zocht voor dit onderzoek naar vrouwelijke verzamelaars – onder wie ook Boellaard – voelde dat als *meant to be*. Dit was echt een droombaan!

Van Margaretha Cornelia Boellaard (1795-1872) weten we dat zij zelf verzamelde. Zij was enig kind en opgeleid als kunstenaar. Als ongehuwde vrouw was zij handelingsbekwaam. Ik wist al dat zij een grote verzameling tekeningen moet hebben gehad. Maar dat konden eigenlijk niet alleen haar eigen tekeningen zijn, want die waren niet heel goed, als ik eerlijk ben.

Toen ik voor Boijmans dit onderzoek weer oppakte, kwam ik erachter dat zij alles had nagelaten aan een jongeman, Johannes Marinus Vreeswijk. Hij stond bekend als verzamelaar en ik nam klakkeloos aan – wat je natuurlijk nooit moet doen – dat ze elkaar dus kenden via de kunstwereld. Maar Vreeswijk woonde bij haar in: hij was de zoon van haar oud-koetsier en waarschijnlijk kind aan huis. Misschien was hij voor Margaretha Boellaard de zoon die zij nooit heeft gehad.

Le doigt sur la joue
Kees van Dongen
ca. 1910. Olieverf op doek, 65 x 54 cm
MUSEUM BOIJMANS VAN BEUNINGEN, ROTTERDAM

Bruikleen Stichting Museum Boijmans Van Beuningen. Schenking L. de Graaff-Bachiene
© Kees van Dongen c/o Pictoright Amsterdam, 2026

Boellaard liet hem een aanzienlijke verzameling na, waaronder waarschijnlijk ook haar prenten en tekeningen van oude meesters, zoals Rembrandt en Maria Sibylla Merian. Behalve kunst liet zij Vreeswijk ook geld na en zo stelde zij hem in staat om zelf ook te gaan verzamelen.

Boellaard liet ook aan Museum Boijmans een aantal tekeningen na. De heer Boijmans had haar ooit Italiaanse tekeningen uitgeleend, die zij toen heeft gekopieerd. Ze was heel trots op die tekeningen. Toen zij hoorde van een grote brand in Museum Boijmans, in 1864, dacht zij dat de originelen waren vernietigd en gaf zij haar veertien kopieën aan het museum.'

Hoe kwam je verder tot je selectie?

'De geschiedenis van Museum Boijmans kent ongeveer vijfhonderd vrouwelijke schenkers. Dat had Bram Donders eerder al eens uitgezocht. Daaruit hebben we zes vrouwen gekozen, maar ik heb uiteindelijk vier essays geschreven door twee schoonzussen in één verhaal te combineren. Het essay over de zesde schenker, Cornelia Schuurmans-Ripping (1802-1833), nam conservator tekeningen Rosie Razzall voor haar rekening. Het was heel erg moeilijk om die selectie te maken. Ik had nog wel zes verhalen kunnen schrijven!

Cornelia Marjolin-Scheffer (1830-1899) was de dochter van kunstenaar Ary Scheffer, maar ook familie van de directeur van Boijmans, Lamme. Ze was de eerste vrouwelijke schenker aan het museum. Dat maakte de keuze om haar te onderzoeken heel vanzelfsprekend. Na de dood van haar vader in 1858 schonk zij een olieverfschets van hem. Toen die in de brand van 1864 verloren was gegaan, doneerde zij opnieuw een olieverfschets en in 1874 volgde een derde gift. Maar toen haar neef stopte als directeur, en de interesse voor Scheffers werk opdroogde, hield Cornelia's betrokkenheid bij het museum op.

Cornelia Scheffer erfde de atelierinboedel van haar vader, maar zij en haar echtgenoot René Marjolin voegden zelf niet veel toe aan de verzameling. Het is opvallend dat de werken die zij schonk op háár naam stonden. Zelf maakte Cornelia ook beelden, schilderijen en tekeningen. Ze werkte zelfs een tijdje samen met Edouard Manet.'

Hoe vind je al deze verhalen?

'Ik begin altijd met literatuur- en archiefonderzoek: wat is er al bekend over deze vrouwen? Over Louise de Graaff-Bachiene (1870-1963) was er bijvoorbeeld al een publicatie vanuit Museum de Fundatie. Dan begin ik met de basisinformatie: Waar zijn ze geboren? Wat zeggen hun adres en hun ouders over hoe zij zijn opgegroeid? Kan ik een testament vinden, of brieven? Hebben ze elders nog iets nagelaten? Worden zij genoemd in oude kranten, zo ja waarom? Wat voor werk deden ze?

Louise de Graaff-Bachiene, zelf ook illustrator en ontwerper, schonk een paar heel bijzondere werken aan het museum, die nog steeds publieksliefelingen zijn. Zoals de Kees van Dongen. Zij en haar man hadden van alles en nog wat in huis, ook werken van Picasso en Breitner.

Louise had een bijzondere connectie met Dirk Hannema, directeur van Museum Boijmans en daarna oprichter van de Stichting Hannema-de Stuers Fundatie. Hannema intensiveerde de banden met potentiële schenkers en ging persoonlijk bij hen langs. Dus toen in 1935 het nieuwe museumgebouw werd geopend, waren er veel mannelijke én vrouwelijke donateurs. Louise de Graaff-Bachiene en haar echtgenoot Jakob de Graaff gaven bijvoorbeeld in 1935 een stilleven van James Ensor. Na de dood van haar man – en naar

diens uitdrukkelijke wens – krijgt Boijmans negentien kunstwerken. Het meeste laat zij echter na aan de Fundatie.

Mijn favoriete werk is de *Lilith* van Ethel Walker, die Louise en haar man Jacob in 1921 aankochten. Zij woonden lang in Londen en kwamen zo waarschijnlijk in contact met het werk van deze Schotse lesbische kunstenaar.'

Heb je van iedereen beeld?

'Van bijna allemaal heb ik foto's, soms alleen een portret. Van Louise de Graaff-Bachiene is er een gave foto met Hannema en een waarop ze in haar woonkamer staat naast een van de werken die uiteindelijk in onze collectie terecht zijn gekomen. De uitzondering vormen de schoonzussen Van Beek. Hoewel zij de meest recente casus zijn binnen mijn onderzoek, heb ik van hen geen foto's.

Ik heb dus één essay gewijd aan twee schoonzussen uit de Rotterdamse stedelijke elite. Ze hadden een vergelijkbare achtergrond, leerden allebei verder (boekhouding en een huishoudopleiding) en werkten totdat zij eervol werden ontslagen, waarschijnlijk omdat zij in het huwelijk traden.

Grada Nicoline van Beek-Donner (1886-1955) was getrouwd met de verzamelaar Anton van Beek, maar ze was niet slechts "de echtgenote van". Ze blijkt in die tijd zelf ook al bekend te hebben gestaan als verzamelaar: ze deed aankopen en leende werken uit voor tentoonstellingen. Aan Boijmans schonk zij aanzienlijke stukken, zoals een prachtige Breitner, Allebé en Fantin Latour.

Haar schoonzus Elisabeth IJbeltje van Beek-van Hoorn Janssen (1883-1981) bezat ook een collectie. Haar man was de verzamelaar, maar is waarschijnlijk pas kunst gaan kopen na hun huwelijk. Ze zal dus wel degelijk een mening hebben gehad over de schilderijen die in huis hingen, het domein van de vrouw.

Anders dan haar schoonzus deed zij zelf geen aankopen, ook niet na de dood van haar man. Misschien was zij niet geïnteresseerd, of gewoon te druk. Ze had zeven kinderen en zat na het overlijden van haar man in de directie van het familiebedrijf, een tabakshandel. Zij schonk drie impressionistische werken aan het museum: de cineraria's van Van Gogh, een Pissarro en een Monet.

L'Oise à Pontoise au temps gris
Camille Pissarro
1876. Olieverf op doek, 53,5 x 64 cm
MUSEUM BOIJMANS VAN BEUNINGEN, ROTTERDAM

Bruikleen Stichting Museum Boijmans Van Beuningen. Schenking mevrouw E.Y. van Beek-van Hoorn Janssen

Het verschil tussen deze vrouwen zit hem denk ik in die kinderen: Grada Nicoline kreeg geen kinderen en had de tijd en de middelen om zich met de verzameling bezig te houden, in tegenstelling tot Elisabeth IJbeltje.

Grada van Beek droeg overigens de Vereniging Rembrandt een warm hart toe: in juli 1929 schonk zij honderd gulden aan het Nationaal Fonds 1930, dat door de Vereniging was opgericht om kunstwerken in Nederland aan te kopen.'

Renate Meijer is hoofdredacteur van het *Bulletin* van de

De Andere Helft

De Andere Helft neemt de rol van vrouwen in de Nederlandse kunstwereld in de periode 1780-1980 onder de loep. Het platform is een initiatief van het Rijksmuseum, Stedelijk Museum Amsterdam, Museum Boijmans Van Beuningen, RKD – Nederlands Instituut voor Kunstgeschiedenis en de Universiteit van Amsterdam. In 2023 steunde de Vereniging Rembrandt (mede dankzij haar Kroese-Duijsters Fonds) in dit kader een onderzoek n aar vrouwelijke verzamelaars.